

# Standsningsen i A. S. Ørsteds forfatter- virksomhed i året 1826.

Af L. Koch.

---

I Kirkehist. saml. 3die række IV, s. 395—400 har jeg meddelt et uddrag af biskop Münters dagbøger, hvori han fortæller, hvad han har bragt i erfaring om de fortrædeligheder, Ørsted pådrog sig ved den afhandling, han foranlediget ved striden mellem Grundtvig og Clausen skrev om det spørgsmål, hvor vidt den danske kirkeforfatning behøver en omgribende forandring. Efter den tid har hr. geheimearkivar A. D. Jørgensen gjort mig opmærksom på, at der imellem Stemanns papirer findes en del aktstykker denne sag vedkommende; disse ere vel ikke fuldstændige, idet de foruden Ørsteds forsvarsskrivelse til kongen væsentlig kun omfatte en privat korrespondence mellem ham og Kaas og udkast til dennes erklæringer samt den kongelige resolution, der endte sagen; derimod indeholde de kun få oplysninger om de andre ministres forhold til denne. Men det bliver dog ved dem muligt, at få et fuldere indblik i den hele sag, der ikke blot har literær betydning ved for en lang årrække at have standset Ørsteds forfattervirksomhed, men også kirkehistorisk, fordi det her var første gang, regeringen overfor de kirkelige bevægelser slog ind på den konservative retning, den i en

række år fulgte, og som stod i så skarp en modsætning til den overbærenhed, der i over en menneskealder var vist overfor de rationalistiske præsters afvigelser fra ritual og alterbog. Læserne bedes undskylde, om det ikke vil kunne undgås at gentage en del af, hvad der er sagt på oven anførte sted.

---

Det angreb, Grundtvig ved »Kirkens genmæle« havde rettet mod H. N. Clausen og dennes skrift om katolicismens og protestantismens kirkeforfatning, lære og ritus, vakte vel især så stor opmærksomhed på grund af den voldsomme måde, hvorpå han kastede sig over sin modstander, og hvoraf følgen med god grund måtte blive en injuriersag. Men det var tillige øjensynligt, at her var rejst et kirkeretligt spørgsmål af stor betydning, og overfor hvilket regeringen vanskelig kunde forholde sig ligegyldig. Begge de to modstandere vare enige om, at den kirkelige lovgivning og den kirkelige praxis vare komne så langt fra hinanden, at de på mange punkter stod i en ligefrem modsætning; men de vare uenige om de midler, der skulde anvendes for at råde bod på skaden. Clausen anså den bestående tilstand for i det væsentlige berettiget, og han vilde, at lovgivningen skulde rettes efter denne, så at de af dens bestemmelser, der ikke kunde overholdes, skulde forandres, og ved at indføre konsistorier efter reformert mynster skulde der skaffes større bevægelighed i kirkestyrelsen, så at sådanne modsigelser mellem liv og lære, mellem kirkeskik og kirkelov, som da fandtes, ikke i fremtiden kunde indtræde. Grundtvig derimod så i kirkens gamle lovgivning et tro billede af den sande lutherske lærdom; afvigelserne vare i hans øjne kun forvildelser, og der var ingen anden redning, end at livet atter måtte rette sig efter loven. Det hedder i »kirkens genmæle«: »Da prof. Clausen imidlertid vover et ligefremt angreb på alle ærlige danske præster og på den

kirkelige lovgivning, vi underkaste os, skylder jeg mine kirkelige medtjenere i ordet, forðum og nu, så vel som Danmarks kristne øvrighed, at tage alvorligt til genmæle, hvad jeg ikke vilde gjort, når professoren ej havde drevet sagen til det yderste, erklæret præsteeden for ugyldig og vor ærlighed for latterlig<sup>1)</sup>. I sådanne ytringer kaldtes der så tydeligt på regeringen, at den umulig kunde overhøre kaldet. Og i virkeligheden kunde der også være grund til at tage sig af sagen. Clausens skrift indeholdt en kritik både af kirkens lære og af dens lovgivning, og denne fik forøget betydning derved, at det var vitterligt nok, at præsterne rundt om i landet behandlede begge dele med stor frihed. Det er derfor højst sandsynligt, at som den kirkelige strid dengang beskæftigede alle, således har den også vakt opmærksomhed hos regeringen, og at der i overensstemmelse med hele den reaktionære retning, der gjorde sig gældende i denne tid, har ytret sig tilbøjelighed til at fremdrage og anvende de lovbestemmelser, som næsten hele den daværende slægt betragtede som forældede og faktisk bortfaldne.

Da var det, Ørsted i det af ham redigerede juridiske tidsskrift XII skrev et indlæg i sagen under titlen: »Behøver den danske kirkeforfatning en omgribende forandring.« Skulde man med ét ord karakterisere Ørsted som statsmand, vilde det næppe kunde gøres nøjagtigere end ved at sige, at hele hans optræden al tid var præget af den største humanitet. Det er vist nok utænkeligt, at nogen kan have været mere bange for i stort eller småt at gøre noget menneske uret, end han var. Når han har udtalt sig om påtænkte regeringsforanstaltninger, har han med den største omhu undersøgt, ikke blot hvorledes

---

<sup>1)</sup> Kirkens genmæle, 4 udg. 1877 s. 33. Det er formentlig ikke unødvendigt at gøre opmærksom på, at her kun omhandles en enkelt side af dette skrift, med hensyn til hvilket jeg iøvrigt må henvise til min »Den danske kirkes historie 1817-1854« s. 53-60.

de forholdt sig til den tidligere lovgivning, men også, hvad betydning de vilde få for dem, hvis vé og vel de angik. Så god jurist han var, havde han dog altid for øje, at der af lovene let kan drages sådanne konsekvenser, at retten bliver til uret. Men hvor et menneske har sin styrke, har han også sin svaghed, og Ørsteds humanitet og hensynsfuldhed gjorde ham al tid uvillig imod stærk indgriben i det bestående og pludselige forandringer. Denne blødhed i karakteren bevirkede, at han i senere år ikke kunde holde stand overfor Stemanns hensynsløshed; når denne i ethvert tilfælde holdt på, at der skulde gås frem efter loven, kom det let til at tage sig ud, som om han stod på et helt standpunkt, medens Ørsted vaklede mellem forskellige, og det hjalp kun lidt, at det ofte viste sig, at Stemanns konsekvente politik udviklede regeringen i forlegenheder, som man dog til sidst måtte rede sig ud af ved at slå ind på den vej, Ørsted havde vist<sup>1)</sup>. Det vil sikkert også vise sig, at det er denne uvillie mod forandringer, og overbevisningen om, at en human brug af de bestående institutioner vilde kunne afhjælpe alle berettigede klager, der drev Ørsted ind i den stilling, han indtog i de sidste år af sit liv.

De betragtninger, Ørsted anstillede i den omtalte afhandling om kirkeforfatningen, vare fremkaldte ved en afhandling af prof. P. D. K. Paulsen: »Betragtninger over den danske kirkes symbolske bøger fra den kirkeretlige synspunkt«, hvori det af biskopperne med kongelig approbation i året 1817 udstedte hyrdebrev fremhævedes som en autentisk fortolkning af kirkelovene, hvorved gejstligheden skulde være bleven befriet fra den tidligere forpligtelse til symbolerne. Dette forudså Ørsted vilde give anledning til, at det ortodoxe parti vilde angribe hyrdebrevet og dermed indirekte kongen selv, der havde sank-

---

<sup>1)</sup> Se Den danske kirkes historie 1817—54 s. 103 f., 111 f., 219 f., 224, Kirkehist. saml. 3die række V, 450 f.

tioneret det, medens de, der helst vilde være frie for symbolerne, vilde gribe Paulsens påstand med begge hænder. Dette vilde han søge at forebygge ved uden at indlade sig paa hyrdebrevets indhold og lovforbindende kraft at gå ud fra præsteeden og vise, at denne ret fortolket ikke stod i modstrid med dette. Herved vilde både hyrdebrevet indirekte være retfærdiggjort, og tillige mente han således at kunne hævde de symbolske bøger al den myndighed og kraft, de kunde beholde uden at komme i åbenbar strid med samvittigheden og tidsalderens oplysning. Ørsted anser det for ufor nødent at foretage sådanne forandringer i lovgivningen, som Clausen ønskede; men på den anden side kan han ikke være enig med Grundtvig, når denne synes at mene, at man ikke kan være i overensstemmelse med lovene uden at vende tilbage til hele den tankegang, der var herskende, da de bleve givne. Dels er den ældre lovgivning mildnet ved, at mange af dens bestemmelser ikke længere gøres gældende, dels ved senere anordninger f. eks. presseloven af 1799. Men selv hvor de gamle love uforandret skulle bringes i anvendelse på nye tiders forhold, må de give andre resultater end den gang, de blev til. »Som forhold og begreber forandre sig med tiderne, vil og det system af forestillinger, hvorfra man ved slige loves anvendelse må gå ud, forandre sig, uagtet loven selv bliver uforandret. Loven, der har indskrænket sig til den almindelige regel, men ikke givet sig af med at opstille systemet af hine mellembegreber, overlader dette til den dømmendes egen indsigt... man vilde ellers tillægge de forestillinger hos lovgiveren, som denne ikke har tænkt på at ophøje til love, lovskraft.« Når man derimod vilde indvende, at en sådan fortolkning ikke giver et bestemt resultat, og at man i det enkelte tilfælde vilde være i tvivl om, hvorvidt en religionslærer har forset sig imod sin forpligtelse, da svares der, at selv i det mest materielle retsgebet kan loven ikke med matematisk nøjagtighed afpæle ret og uret

fra hinanden; men den grad, i hvilken retfærdighed nås, vil al tid bero paa dommerens indsigt, dømmekraft og gode villie; langt mere vil dette være tilfældet, hvor det gælder åndelige sager. Mod disse almindelige betragtninger kunde der intet være at indvende; de betegne i virkeligheden træffende den måde, hvorpå den kirkelige lovgivning efter denne tid i det hele er bragt i anvendelse. Men mere betænkelig var den måde, hvorpå Ørsted vilde løse den opgave, han havde sat sig, på en gang at hævde præsteeden på de symbolske bøger og hyrdebrevet af 1817. Ti dette sidste er vel vaklende mellem to standpunkter; men i det hele betragter det rationalismens lære og praxis som ret og lovlig, f. eks. når det hedder: »Ti hvor alt afhænger af fornuftens rette brug og den hellige skrifts rette fortolkning, uden at denne er bunden til anden regel end den, fornuften selv giver, der er det åbenbart, at der ikke kan rejses dæmninger for den enkeltes granskning, den enkeltes flid, eller fastsættes grænser, som det vilde være ulovligt og unyttigt at overskride«<sup>1)</sup>. Det synes jo unægteligt, at det netop er sådanne grænser og dæmninger, hele den ældre kirkelovgivning har bestræbt sig for at bygge. Ørsted har åbenbart på grund af den kongelige sanktion betragtet hyrdebrevet som en regeringsudtalelse, som man ikke kunde slippe bort fra, men som ved fortolkning måtte bringes i overensstemmelse med den tidligere lovgivning, og han lægger da vægten på, at præsteeden ikke går ud på, at præsten skal lære alt, hvad der står i de symbolske bøger; men kun »den himmelske lære, der er indbefattet i de apostoliske og profetiske skrifter.« Den umiddelbare genstand for eden er altså ikke hans tro, men hans lære, om det end må forudsættes, at hans overbevisning også stemmer med den lære, han forpligter sig til at forkynde. Eden er ikke blot negativ, så den kun skulde pålægge den, der aflægger den, intet at forkynde mod kirkens lærebegreb;

---

<sup>1)</sup> Helveg, Kirkehist. eft. reform., 2. udg. II 399.

men på den anden side strækker den sig ikke til de symbolske bøgers hele indhold, i det den kun nævner »den himmelske lære«, det er den væsentlige bestanddel af den kristelige tro. Denne himmelske lære må især søges i det apostoliske symbol og den første del af den augsburgske trosbekendelse. Præsten kan således ikke være pligtig til at prædike treenighedslæren, som den er udviklet i det athanasianske symbol, eller at børn, som dø uden dåb, ere fortabte, eller om evige helvedesstraffe. Da præstens ed ikke indeholder nogen trosbekendelse, men blot et løfte om den lære, han vil føre, så kan eden ikke være hinderlig i, at nogen jo med god samvittighed kan påtage sig læreembedet i kirken, om han end ikke antager, at de dogmatiske forestillingsmåder, der ligge udenfor kredsen af det, han har at foredrage sin menighed, ubetinget indeholde kristelig sandhed <sup>1)</sup>.

Det var disse betragtninger over de symbolske bøger, præsteeden og treenigheden, der vakte en storm mod Ørsted, som skaffede ham seks urolige uger og endte med en stor ydmygelse for ham. Hvem det er, der har gjort kongen opmærksom på Ørsteds afhandling, vides ikke; biskop Münster antager, at det har været dronningen; men Ørsted selv er ikke af den mening; i et brev til Kaas omtaler han, at det ikke er første gang, at »en fjendtlig genius, der helst arbejder i mørket, har sværetet hans hensigter der, hvor han helst vilde finde bifald«, og dette, siger han, er først sket efter hans indtrædelse i kancelliet, så han formener øjensynlig, at hensigten er at fortrænge ham af dette. I begyndelsen af Avgust måned må kongen have forlangt hans erklæring; ti under 9 Avgust tilstillede han denne en lang forsvarsskrivelse, hvori han fastholder og nærmere begrundet de i afhandlingen opstillede anskuelser. Om præsteeden hedder det således: »Det

---

<sup>1)</sup> I juridisk tidsskrift XII, 1ste h. s. 286 har Ørsted selv i nogle korte sætninger fremstillet resultaterne af afhandlingen.

er efter mit begreb klart, at udtrykkene just med flid ere valgte således, for at eden ikke skulde besvære den retsindige mands samvittighed, der i en eller anden henseende måtte have en skruppel imod de symbolske bøgers forestillingsmåde. Det har vist ikke manglet de mænd, som den danske kirke har at takke for denne edens affattelse, på den indsigt, som behøvedes for at udfinde udtryk, hvorved præsterne på en langt mere skarp og bestemt måde vare blevne bundne til ethvert dogma, ethvert ord i de symbolske bøger . . . . Det vilde efter min inderligste overbevisning være en af de sørgeligste ulykker, der kunde møde Ds. kgl. maj.'s undersåtter, om hin ed nu skulde forklares således, at den omfattede enhver i de symbolske bøger fremsat eller antydet forestillingsmåde i al bogstavelig strengthed. Dersom djævelens indvirkning i verden og evige helvedesstraffe og alle de metafysiske spidsfindigheder, hvormed det såkaldte athanasianske symbol har omgivet skriftens simple lære om Gud som fader, søn og helligånd, skulle være lige saa væsentlige bestanddele af det evangelisk kristelige lærebegreb som troen på Kristi guddommelige højhed, så vil kirken kun tælle få rettroende lærere, og, hvad der er det skrækkeligste, den store mængde, der afveg fra dette strenge begreb om rettroenhed, bleve, hvis de ej forlode lærerembedet, menedere og bedragere. Dog dette kan umuligt være Ds. maj.'s villie at stramme det bånd, der binder lærerne til de symbolske bøger. Ds. maj. har ikke lånt øre til denunciationer, hvorved snart kirkens lærere i almindelighed, snart enkelte i særdeleshed af blinde ivrere ere blevne betegnede som vranglærere, og den oplyste del af Ds. maj.'s undersåtter have velsignet dem derfor.« I en skrivelse til statsminister Kaas et par dage efter udtaler han sig endnu skarpere om denne sag. Det hedder her, at hvis de ovenfor nævnte lærdomme skulle »være lige så hellige som den evige kærligheds åbenbaring i Kristo, Guds søn og verdens frelser, så gives der ikke 10 ret-

troende præster i landet, og det var under en sådan fortolkning af eden ikke vanskeligt at bevise om kirkens første lærere, at de vare åbenbare kættere og menedere; der blev da intet at bebrejde Grundtvig og Thisted <sup>1)</sup> (to mænd, jeg ellers kun ugerne nævner sammen) uden deres lunkenhed og lemfældighed.« Med hensyn til treenighedslæren forklarer han i skrivelsen til kongen, at når han ikke har villet henregne denne til »den himmelske lærdom, som er indbefattet i de profetiske og apostoliske skrifter samt den danske kirkes symbolske bøger«, da har han dermed ingenlunde tænkt på den simple lære om Guds åbenbarelse som fader, søn og helligånd, hvad der allerede måtte indlyse af den betydning, han havde tillagt det apostoliske symbol; men han havde kun havt den metafysiske udvikling i det athanasianske symbol for øje. Dog erkender han, at han her kunde have udtrykt sig tydeligere, så det er muligt, at hans egne ord have givet anledning til misforståelsen. Men han har ikke villet modsige den athanasianske treenighedslære, men kun vise, at dette subtile dogma ikke er nogen væsentlig bestanddel af den kristne tro. Hvis kongen vil vise ham den nåde, at indhente lærde og pålidelige teologers betænkning over hans ytringer, er han vis på, at enhver mistanke vil forsvinde. Endelig udtaler han det visse håb, at det vil findes, at han hverken som kristen eller som statsborger eller som embedsmand er i nogen brøde, der kunde gøre ham uværdig til kongens nåde. Ørsted taler i denne skrivelse ikke et ord om Paulsen og dennes benyttelse af hyrdebrevet, uagtet han var sig vel bevidst, at han derved kunde have vist ansvaret bort fra sig selv; men, siger han, »under den stemning, som den gang syntes at vise

---

<sup>1)</sup> J. O. Thisted, 1820—1822 kapellan ved Trinitatis kirke, 1825 sognepræst for Gyrstinge og Flinterup, havde en tid vakt opsigt som prædikant i København og bl. a. beskyldt prof. Hornemann for falsk lærdom. Se Erslews forfatterlexikon.

sig, frygtede jeg for, at andre derved kunde blive indviklede i de ubehageligheder, som koncentrerede sig over mig, og det var ganske imod min følelse dertil at give anledning.»

Ørsted havde fra begyndelsen af rådført sig med Kaas. Ellers omtalte han ikke sagen til andre end sin broder. Kaas lagde overfor Ørsted ikke dølgsmål på, at han misbilligede indholdet af hans artikel, og han udtalte det ligeledes i sin betænkning over denne til kongen; der kendes kun et udkast til den, som var færdigt d. 9 August; men der er ingen grund til at antage, at det ikke indeholder i det væsentlige det samme som den endelige erklæring. Det hedder her: »Men når sådanne sætninger (om de symbolske bøger og eden) udbredes og gøres gældende, hvad betyder da gejstlighedens ed? Hvad sikkerhed giver den staten? Hvor søger kongen og undersåtterne den positive religion, som statens love vil have håndhævet, og uden hvilken ingen stat kan bestå?« Efter hans mening kan kongen ikke betragte dette skrift med ligegyldighed; men han vil dog ikke tilråde, at der gås frem mod forfatteren med den offentlighed, som sagens behandling efter lovens forskrifter vilde medføre. Han tilråder derfor, at biskoppen og to gejstlige mænd, Mynster og P. E. Müller, skulle afgive en betænkning over, hvor vidt det i skriftet udtalte strider mod grundsætningerne og forskrifterne for den religionslære, som indeholdes i den augsburgske konfession og i de symbolske bøger, på hvilke landets love støtte sig. Denne erklærings indhold måtte da afgøre, hvor vidt, der var anledning til at foretage yderligere skridt.

I anledning af denne betænkning rådførte Kaas sig med politidirektør, justitiarius i politiretten A. C. Kierulff. Denne foretog nogle ubetydelige forandringer, men udtalte iøvrigt, at ethvert skridt i denne sag vilde skade mere end selve skriftet. Også geheimestatsminister Malling skrev d. 28. August til Kaas, at Ørsted ikke vilde kunne blive kendt

skyldig af nogen domstol, og at jo mindre eclat sagen fik, desto bedre var det; ti »det mystiske parti« vilde kun rejse hovedet, hvis nogen eclatant straf ramte Ørsted. Også denne selv skrev d. 17. Avgust til Kaas, at han formodede, at den omtalte prøvelse af teologer var besluttet, og om han end anser den for en dyb krænkelse for en mand i hans embedsstilling, ser han dog med roligthed udfaldet imøde, hvad han også sikkert havde god grund til.

Der var således i slutningen af Avgust al god grund til at antage, at den hele sag vilde forløbe uden videre alvorlige følger. I statsrådet var det efter Münters udsagn egentlig kun Møsting, der alvorlig vilde Ørsted til livs, medens Schimmelmänn og Malling stode på hans side, og Kaas, som vi have set, indtog en mellemstilling, der dog ikke forhindrede, at Ørsted bestandig særligt henvendte sig til ham. Men i begyndelsen af September måned indtrådte der er omslag, som betydelig forværrede Ørsteds stilling. Vi fejle næppe, når vi antage, at grunden hertil var, at Grundtvig i disse dage udgav, »Vigtige spørgsmål til Danmarks lovkyndige«, og Lindberg »Hvad er kristendom i Danmark«. Disse to skrifter averteredes første gang til salg i adresseavisen d. 2. og 5. September. Begge disse forfattere betragtede Ørsteds afhandling som et indlæg for Clausen; dette var vel ikke rigtigt, for så vidt derved tænktes på den verserende injuriersag; derimod er der intet spørgsmål om, at det efter de af Ørsted opstillede grundsætninger måtte anses for afgjort, at Clausen ikke kunde siges at have ført falsk lære. Men det har sikkert skadet Ørsted, at både Grundtvig og Lindberg fandt, at hans udtalelser stod i strid med kongeloven. Mellem Grundtvigs spørgsmål vare disse: Om præsternes forpligtelse til at bestride falsk lærdom kunde bortfalde, uden at den vældige beskærmelse og håndhævelse, kongeloven forsikrer statens religion, bortfalder? og, om juristerne kende nogen lærdomsregel, Danmark kunde

være tjent med i stedet for den augsburgske konfession, eller om de mene, nogen stat kan være tjent med, at gejstligheden i statskirken er i henseende til lærdommen sin egen lovgiver? Også Lindberg fremhæver stærkt, at bevarelsen af den rene lutherske lærdom er påbudt i og uadskillelig forbundet med både kongeloven og danske lov<sup>1)</sup>. Det er om disse ytringer, biskop Münter siger, at sværmerne have vist sig som dygtige politici ved at knytte deres sag til den suveræne magt, og det er let forståeligt, at det kunde gøre et uheldigt indtryk på kongen, at en afhandling af generalprokurøren kunde opfattes, som om den stred mod kongeloven, og som om han tog parti i en verserende retssag. Grundtvigs og Lindbergs udtalelser måtte blive et farligt våben i deres hånd, der vilde Ørsted ilde. Det er også kendeligt, at Kaas i en ny erklæring fra den tid<sup>2)</sup> udtaler sig langt skarpere end tidligere. Han mener, at man, når man har læst Ørsteds afhandling, må fristes til det spørgsmål: Hvorpå støtter man en positiv, hvorpå endog den naturlige religion, når alt lige til den sætning, at der er en Gud<sup>3)</sup>, opløser sig i tvivl? og at man heraf kan lære, »at det bliver så meget mere vigtigt for staternes styrere, ja endog en hellig pligt at våge over overholdelsen af vor kirkeforfatning og over de love og symboler, hvorpå den er rejst, og hvorpå den har hvilet i århundreder, indtil nærværende tidspunkt, da man rejser imod den de forvirrede begreber og de mystiske sætninger, som filosofi og metafysik give så rigelig i hænderne på nutidens reformatorer.« Om han ved disse ord tænker på Clausen, får stå hen; men det er øjensynligt ikke velvillie imod den herskende teologi, når han med ængstelse forestiller sig, hvad virk-

---

<sup>1)</sup> Hvad er kristendom i Danmark s. 19. Smlgn. Den danske kirkes historie 1817—54 s. 72.

<sup>2)</sup> Udateret koncept.

<sup>3)</sup> Jurid. tidsskr. XII, 1 h. s. 285.

ning det vil have, hvis de af Ørsted udtalte anskuelser blev bekendte for lægmand; ti de ville kun på de færreste steder finde modsigelse af de gejstlige lærere, »med hvis synsmåder hentede fra universitetet og det pædagogiske seminarium<sup>1)</sup> det jo let kunde passe sig.« Kaas vil ikke, at det skal pålægges Ørsted at udstede en tilbagekaldelse; en sådan vilde kun blive betragtet som aftvunget og desuden være unyttig, da skriftet har gjort sin virkning. På grund af den delikatesse, hvormed religiøse stridigheder bør behandles, skal kongen heller ikke indlade sig på skriftets indhold, men kun tage hensyn til forfatterens person, for så vidt den kan have indflydelse på den virkning, skriftet gør, så det tilkendegives Ørsted, at den mand, der skal vejlede kongen og kollegierne i tvivlsomme tilfælde, ikke bør offentlig ved trykken udbrede sine meninger om lovgivningen i det hele eller dens enkelte dele og derved på en måde influencere domstolene og kongens embedsmænd, ja endog i visse henseender svække kongens autoritet som lovgiver. I det hele lægges der nu langt mindre vægt på afhandlingens indhold end på, at den er forfattet af generalprokurøren. Der begyndte at blive tale om, at enten skulde der gives Ørsted valget mellem at opgive sin forfattervirksomhed og at miste sit embede, eller han skulde gå over i en anden stilling. Hvis dette sidste skulde finde sted, udtalte han selv til Kaas, at han kunde ønske at blive justitiarius i hof- og stadsretten<sup>2)</sup>, et embede, som netop var ledigt. Hvad alternativet mellem at opgive forfattervirksomheden eller embedsstillingen angår, var det ham højlig imod, hvis dette blev stillet. Han kunde da fristes til at opgive den sidste, for at det ikke skulde hedde, at han på denne måde konserverede et embede, som han ellers stod i fare

---

<sup>1)</sup> Er her ikke ment pastoralseminariet?

<sup>2)</sup> Ifølge Münter skulde der også have været tale om amtmandsposten i Vejle.

for at miste. Under disse omstændigheder bestemte han sig til at søge en audiens hos kongen. Denne har vist nok været meget tvivlrådig; når han havde fattet den mening, at den suveræne magts bevarelse gjorde det nødvendigt at ofre Ørsted, vilde han sikkert have gjort det; men der er heller intet spørgsmål om, at det vilde have været ham en tung pligt. Kaas skrev også til Ørsted, at han af kongens betænkeligheder ved at fatte en beslutning kunde slutte sig til den agtelse og bevågenhed, han bar for ham. Ved audiensen stillede kongen ikke det ligefremme valg, som Ørsted frygtede for, men denne gjorde et tilbud, som han d. 8. September sendte kongen skriftligt. Han vilde opgive al literær virksomhed, når han måtte fortsætte juridisk tidsskrift til d. 30. hefte og deri fuldende den omhandlede artikel, ligeledes fuldende den nye redaktion af det ældre arkiv i 6 bind og håndbogen over den dansk-norske lovkyndighed, samt skrive de afhandlinger, hans stilling som medlem af lærde selskaber gjorde nødvendige, og endelig besørge nye forbedrede udgaver af sine ældre skrifter<sup>1)</sup>. Ved afskeden sagde kongen til ham, at han selv turde indestå for, at han vilde blive sit løfte tro, og Ørsted håbede nu på en måde, der tilsyneladende var frivillig, at have bragt så stort et offer, at kongen skulde være tilfreds dermed og lade sagen bortfalde. Men dette skulde ikke blive tilfældet. Kaas var ingenlunde tilfreds med det afgivne løfte; ti når Ørsted måtte udgive sine tidligere skrifter med rettelser og forbedringer, da blev dette det samme som at udgive et nyt værk. En sådan uindskrænket skrivefrihed anså han for uforenelig med en høj embedsstilling. Det havde været ham meget imod, at Ørsted tidligere havde været indviklet i literære stridigheder med Howitz

---

<sup>1)</sup> Selve skrivelsen kendes ikke; men indholdet refereres i den resolution, der afsluttede sagen.

og v. Gönner<sup>1)</sup>); men siger han, »når De nu tog fat på en materie, der af alle er den ømfindtligste at berøre, helst i disse tider, så nægter jeg ikke, at min ængstelse steg til forbavelse.« Det har vel næppe været Kaas alene, der mente, at Ørsteds tilbud ikke var tilfredsstillende. Men da der d. 16. September skulde holdes statsråd, frygtede Ørsted for, at Kaas skulde fremstille mundtlige ytringer af ham, som om han ønskede embedet som justitiarius i hof- og stadsretten. Han skrev da en billet til Malling og bad ham berigtige dette; han attråede ingenlunde sin nuværende stilling forandret, hvis han ikke havde mistet kongens tillid, og han vilde tålmodigt underkaste sig hans villie med hensyn til sin fremtidige literære virksomhed, når der måtte blive ham indrømmet, hvad der var nødvendigt for, at han ikke skulde kompromittere sig eller være nødt til at svige sine forlæggere. Han bad derfor Malling bevirke, at der ikke blev taget nogen beslutning, før hans mening var hørt. Da Malling imidlertid ikke kom i statsrådet, sendte han Ørsteds brev til Kaas, der uden at vide, hvad det var, åbnede det i kongens nærværelse, hvorefter det også blev læst af denne. Dette havde ikke været Ørsteds hensigt; han havde her første gang henvendt sig til andre af statsrådets medlemmer end Kaas, og grunden var den, at han begyndte at anse denne for en upålidelig ven. I et langt brev af 17. September forklarede han Kaas, hvorfor han havde skrevet til Malling, men han udtalte tillige ligefrem, at adskillige omstændigheder havde bragt ham til at tro, at Kaas ikke var ham saa trofast en velynder, som han hidtil havde ment, men at han helst ønskede ham ud af kancelliet. Kaas forsikrede ham imidlertid den næste dag, at der hverken for ham eller kongen havde været noget påfaldende i henvendelsen til Malling. Hvad angår Ørsteds tvivl om oprigtigheden af hans venskab,

---

<sup>1)</sup> Se Erslews forfatterlexikon, art. A. S. Ørsted.

skriver han: »Jeg er mig ikke bevidst at have, enten i nærværende tilfælde eller ved nogen anden lejlighed, handlet imod Dem anderledes, end jeg vil være det bekendt for Dem, for min egen samvittighed og for enhver retskaffen mand, der måtte optræde som dommer imellem os. Hvem der kender mig nøje vil formodentlig indrømme, at der ligger måske for verdensmanden alt for megen åbenhed i min karakter og handlemåde; jeg har aldrig kunnet forstille mig anderledes, end jeg er.« Heri havde Kaas vist nok ret, ligesom han med grund kunde beråbe sig på, at han åbent nok havde sagt Ørsted, at han misbilligede hans skribentvirksomhed. Ingen, siger han, vilde tage mere end han ved Ørsteds udtrædelse af kancelliet; men han anså stillingen som deputeret og generalprokurør for uforenelig endog med den skrivefrihed, Ørsted i sin skrivelse til kongen havde forbeholdt sig. Denne skrivelse, der også gør et særdeles tiltalende indtryk, synes at have overbevist Ørsted om, at han i ethvert tilfælde i Kaas havde en ærlig modstander. Forsoningen har fundet sted ved en mundtlig samtale den 19. September. Den følgende dag sendte Ørsted Kaas to breve, det ene fra »Tysklands første kriminalist« Feuerbach, det andet fra en anden ham personlig ubekendt mand i en anelig stilling. I dem begge udtaltes stor ros over hans afhandling om et udkast til en bayersk straffelovbog, der havde bragt ham i strid med dennes forfatter, statsråd v. Gönner. Det er øjensynligt, at det er ham meget imod at fremvise disse skrivelser. »Deres excellence,« siger han, »må erindre, at det blot er for at vise, at jeg just ikke har kompromitteret mig ved hin lejlighed, at jeg sendte Dem disse breve, og at det på ingen måde er for at gøre mig til af deres indhold, hvilket i højeste grad strider mod min tænke måde, noget der også indlyser deraf, at de ere et par år gamle, uden at jeg har udbredt noget derom.«

Samme dag som den sidstnævnte skrivelse er affattet, d. 20. September, blev sagen afgjort. Der synes ikke at

være afholdt noget statsrådsmøde; men kongen havde selv taget den beslutning, at give Ørsted en irettesættelse og derefter billige, at han i henseende til sin literære virksomhed forholdt sig, som han selv i sin skrivelse af 8. September havde tilbudt. Herom meddelte han Kaas underretning i en håndskrivelse, som denne straks sendte Ørsted, der fandt, at dette udfald af sagen var »netop det mest ubehagelige og krænkende«, han havde tænkt sig. Han havde håbet, at den indskrænkning, der blev ham pålagt, og som var ham i højeste grad ømfindelig, ikke skulde yderligere forbitres ved en udtrykkelig skriftlig befaling, og endnu mere uventet var det ham, at dertil skulde føjes en udtrykkelig irettesættelse. Han føler, at det vil være unyttigt at forlange yderligere undersøgelse, eller at bede om, at sagen i stedet for den nu stedfundne afgørelse må få den, kongen tidligere var stemt for, og han ender med de ord: »Der er altså intet tilbage for mig, uden at se at samle kræfter til at bære den skæbne, der er vederfaret mig.« Den kongelige resolution udstedtes d. 21. September. Irettesættelsen lyder således: »Din afhandling i juridisk tidsskrift over det spørgsmål, om den danske kirkeforfatning behøver en omgribende forandring, har været Os mishagelig, fordi Vi deri finde en offentlig fremstilling af dine individuelle meninger og anskuelser, som Vi med hensyn til genstandenes beskaffenhed og flere omstændigheder ikke anse velpassende med din embedsstilling.« Derefter bifaldes, at han med de af ham angivne undtagelser ophører med sin forfattervirksomhed, og endelig, hvilket ikke synes at være nævnt i den tidligere skrivelse til Kaas, pålægges det ham i betragtning af hans mange og betydelige embedsforretninger at søge sin afsked fra pastoralseminariet. Derefter slutter den med de ord: »Således vil det være Os behageligt at vide dine kundskaber udelukkende forbeholdte Vor tjenestes umiddelbare tarv.« Dagen efter skrev Ørsted til Kaas:

»Jeg har modtaget det kongelige reskript, hvoraf Ds. excel. vist også har fået genpart. Det var af mindre krænkende indhold, end jeg befrygtede, og jeg erkender med taknemlighed det nådefulde sindelag imod mig, der har mildnet det uheldige indtryk, min afhandling har gjort. Jeg skal bestræbe mig ved fortsat nidkær embedsførelse at befæste dette nådige sindelag, ligesom jeg også stoler på at bevare Deres excellences personlige godhed for mig, og at jeg derfor, efter at have udstået denne fortrædelige sags ubehageligheder, kan vedblive at arbejde i min stilling med samme glæde og tilfredsstillelse ved mit arbejde som hidtil. For den tid, min tilbagetræden fra den literære bane levner mig, kan jeg finde en behagelig og værdig anvendelse i betydeligere arbejde for lovgivningen.« Særdeles ubehageligt var det ham at skulle forlade pastoralseminariet. Han forsikrer, vistnok med god grund, at der ikke skal findes nogen, »der vil foredrage kirkeretten med større alvor, større kærlighed for religionen, med større agtelse for de kirkelige institutioner«, og han gentager, hvad han ofte har fremhævet, at han på ingen måde er en modstander af den ortodoxe teologi, men at han kan påvise trykte ytringer fra dennes ivrigste tilhængere, selv fra Grundtvig, der tilskriver ham større fortjenester i denne henseende, end han selv kan tilegne sig. Dog beder han ikke om større begunstigelse, end at han må vente nogen tid med at indgive sin afskedsbegæring, idet han en vinter ingen forelæsninger holder, eller, hvad der vilde være ham kærere, holder endnu et kursus. Men ikke en gang dette er bleven ham tilstået; allerede d. 4. November 1826 gav kongen ham efter ansøgning sin afsked fra pastoralseminariet.

Den, som vil betragte Ørsteds forhold under denne sag med vor tids øjne, vil let kunne få den forestilling, at det er mangel på selvbevidsthed og mandighed, når en mand af hans betydning og med den anseelse, han nød, finder sig i en så krænkende behandling og lader sig sin

hele videnskabelige virksomhed berøve for at beholde sit embede. Det vilde dog være ubilligt, at bedømme Ørsted således. Han følte dybt nok, hvad det vilde koste ham at opgive skribentvirksomheden; det var for ham, siger han, omtrent som at miste den ene arm. Og når han havde fulgt sin lyst, havde han langt heller givet afkald på en embedsvirksomhed, der i det øjeblik havde tabt sin behagelighed for ham. Hovedgrunden, til at han ikke gjorde det, var, at han frygtede for derved at tabe kongens nåde. Det er ikke vanskeligt at se både fejlene ved Frederik VI's personlighed og ved hans regering. Men det er hans ære, at de mænd, der stod ham nærmest og kendte ham bedst, dog så op til ham med en hengivenhed og beundring, der ikke rokkedes, selv når han behandlede dem vilkårligt. Ørsted delte tilfulde denne sin samtids kærlighed til og ærbødighed for Frederik VI, hvis personlige velvillie mod ham også under denne sag havde vist sig på en måde, der gjorde et dybt indtryk på hans hjærte. Der er intet spørgsmål om, at da Ørsted foretrak embedet for forfattervirksomheden, har han bragt et offer for at bevare denne kongens velvillie. Men han havde også en anden grund; hvis han havde søgt sin afsked, siger han, »vilde dette skridt have givet mig en art af popularitet, der var mig højlig imod.« Disse ord må ikke opfattes som en trussel om at slutte sig til en opposition mod regeringen; ti en sådan existerede ikke i året 1826; den kan i det tidligste regne sin tilværelse fra 1830. Heller ikke kunde der egentlig være tale om folkegunst i den forstand, hvori vi opfatte ordet; ti den store mængde vilde næppe have lagt synderlig mærke til, at en højere embedsmand var bleven forflyttet eller afskediget. Men Ørsted vilde ganske vist have vundet popularitet hos hele den store mængde af de dannede i København og hele landet, der misbilligede Grundtvigs angreb på Clausen og frygtede for indgreb i den faktiske religionsfrihed i statskirken, som regeringen så længe havde fundet sig i. Selv

nu, da Ørsted beholdt sit embede, dedicerede Mynster ham sin afhandling »Om begrebet af den kristelige dogmatik«, for at vise, »at teologerne her i landet ikke havde miskendt Ørsteds værd«<sup>1)</sup>. Men selv når den kom fra de bedste i landet, var dog enhver anerkendelse, der blev ham ydet for at have været i konflikt med kongen, Ørsted højlig imod, og han kunde villig bringe et stort offer for at undgå den.

Da Stemann var bleven Kaas's eftermand som præsident for kancelliet, gjorde Ørsted et forsøg på at få ophævet forbudet mod hans skribentvirksomhed. Det hørte mellem de vilkår, han havde indgået, at han måtte udgive det 3die bind af sin håndbog over den dansk-norske lovkyndighed. Da han overleverede kongen dette, udbad han sig tilladelse til at fortsætte værket, og kongen havde intet herimod; han havde gerne bedt kongen om i det hele atter at give ham frie hænder, men, siger han, »jeg kunde ikke bringe det over mine læber at gå videre og derved gå tilbage til hin fortrædelige sag, som Hans majestæt lige så vel som jeg undgik at berøre.« Men d. 18. Maj 1829 skrev han til Stemann og bad ham bevirke, at forbudet mod hans skribentvirksomhed ophævedes. Det hedder bl. a. i denne skrivelse: »Den indskrænkning, jeg er bleven underkastet, turde ikke være uskadelig for det offentlige. Det har måske ikke gjort liden skade, at den nyere tids retsvidenskab (hos Romerne var det ganske anderledes) så godt som udelukkende har været i blotte teoretikers hænder, hvis bekendtskab med de forhold, som videnskaben har at behandle, ikke let får den behørlige nøjagtighed og klarhed. Men i særdeleshed turde det i en tidsalder som den nærværende, hvori et system udbreder sig (til dels her; men endnu mere i fremmede lande), der lader individet og dets tarv gælde alt, ikke være uden nytte, at også en forfatter, der har mere sym-

---

<sup>1)</sup> Meddelelser af mit levned, s. 230.

pati med de offentlige interesser, tør opløfte sin stemme for et system, der vil, at individet skal betragte sig som et led af det hele, og medens dette sørger for ham, også er pligtig til at føje sig i den orden, som det heles vedligeholdelse fordrer, og finde sig i de ofre, som dertil behøves.» Men Ørsted opnåede kun lidt af, hvad han ønskede. Stemann tilskrev ham efter at have talt med kongen, at denne intet havde imod, at han fortsatte den overfor nævnte håndbog, og at juridisk tidsskrift måtte udkomme med endnu et bind, for at en påbegyndt afhandling kunde blive endt. Men iøvrigt kunde kongen ikke tilstede, at højere embedsmænd optrådte som forfattere, både fordi han antog, at deres tid måtte være optagen af deres embedsvirksomhed, og fordi de derved udvikledes i ubehagelige konflikter, og endelig, fordi mange tillagde de af dem udtalte meninger en slags lovgivende autoritet, hvilket stundom kan have en ikke gavnlig virkning. Det har vel kun i ringe grad forsødet pillen, at den var indsvøbt i en mængde i de stærkeste udtryk affattede komplimenter.

Det er sandsynligt, at det er kongen selv, der trods al den velvillie, han følte for Ørsted, har fastholdt sin mening om, at en mand i hans stilling ikke burde være forfatter; ti havde han en gang dannet sig en fast anskuelse af en sag, var det ikke let at bringe ham fra den. Men det er også rimeligt nok, at Stemann ikke har været nogen synderlig ivrig talsmand for Ørsted. Vi kende ganske vist ikke hans mening om, hvor vidt det lod sig forene med statens tarv, at en højere embedsmand optrådte som forfatter; men hvad indholdet af Ørsteds afhandling om kirkeretten angår, da har han aldeles afgjort været af samme mening som Kaas, at en lovfortolkning som Ørsteds, der til en vis grad vilde lempe lovenes anvendelse efter de bestående forhold, var utilstedelig og vilde rokke statens myndighed over kirken. Kirkestyrelsen i de følgende år viste noksom, at det var Stemanns an-

skuelse, at livet ubetinget burde rette sig efter lovene, og man kan gerne sige, at kancelliets kirkelige administration lige til 1848 var en uafbrudt strid mellem hans og Ørsteds opfattelse, en strid, hvori den sidste næsten altid trak det korteste strå. Det var i god overensstemmelse med den afgørelse, der var truffet i Ørsteds sag, når kancelliet d. 12. Avgust 1829, tre måneder efter at kongen havde afslået Ørsteds sidste begæring, pålagde præsterne »nøje at følge de allernådigst foreskrevne formularer (i alterbogen) uden nogen udeladelse og uden noget tillæg«, og når det ved resolution af 22. April 1834 misbilligedes, at stiftsprovst Clausen ikke havde rettet sig efter dette pålæg. Det samme viste sig overfor de gudelige forsamlinger og baptisterne <sup>1)</sup>. Det kan med rette siges, at kongens kendelse i Ørsteds sag var det første skridt ind på en vej, der blev fulgt så konsekvent, at ingen har bidraget mere end det danske kancelli til at fremkalde den almindelige bevidsthed om nødvendigheden af, at der indførtes religionsfrihed; men det må ikke overses, at da målet var nåt 1848, havde så godt som alle de mænd, der havde deltaget i dramaet fra begyndelsen af, skiftet standpunkt, Ørsted og Mynster ikke mindre end Grundtvig, og kun professor Clausen og den retning, der sluttede sig til ham, kunde rose sig af i det hele at have bevaret deres tidligere anskuelser.

Hvad Ørsteds forfattervirksomhed angår, da vil en gennemlæsning af den om ham handlende artikel i Erslews forfatterlexikon vise, hvor fuldstændigt han har holdt det løfte, han har aflagt; med de ovenfor nævnte undtagelser har han foruden sin officielle deltagelse i kollegialtidenden og stændertidenden aldeles intet skrevet i tidsrummet 1826—1848. Enhver forfatter vil kunne tænke sig, hvad det har været for en selvfornægtelse for den,

---

<sup>1)</sup> Den danske kirkes historie 1817—1854 s. 98, 112, 212, 220, 224, 236 o. fl. st., Kirkehist. saml. 3die række V, 450 f.

der havde så meget at sige, som han, og der er vel ingen tvivl om, at hans tavshed har været et stort tab for den juridiske videnskab. Men det kan dog sikkert ikke nægtes, at hans modstandere til dels havde ret; det var uheldigt, når han som medlem af kancelliet og generalprokurør forud sagde sin mening om sager, han på embedsvegne kunde komme til at erklære sig over. Det havde i året 1826 ikke været umuligt, at der var bleven forlangt en betænkning af ham, om hvor vidt der burde anlægges sag mod professor Clausen for falsk lære, og det vilde da have været misligt, at denne i forvejen havde været bekendtgjort som en tidsskriftsartikel. Der kunde formentlig være god grund for kongen til at forlange, at generalprokurøren ikke blandede sig i dagens stridigheder. Det var kun skade, at man ikke troede at kunne forhindre dette uden helt at tage pennen ud af hånden på en af de betydeligste videnskabsmænd, vort land har frembragt.

---